

Проф. д.и.н. Камен Манолов Гаренов

СЕЛО ГАБРОВО, КЪРДЖАЛИЙСКО

ГАБРОВО е село в община Черноочене, област Кърджали. Географски разположено върху Източните Родопи и в сегашните политически граници на България. Има постоянно живеещи към 700 жители, които са турци мюсюлмани. Това е единственото село в област Кърджали, в което в „турско време“ е било българско, а в „българско време“ е етнически турско...

**Бившето село „българско Габрово”,
после „турско Габрово” и сега само село Габрово**

Когато над с. Черноочене пътя свие наляво към гр. Асеновград, пред първото село се виждат – в лява страна една хубава чешма и уредени гробища. Преди тези гробища бяха

неугледни и чешмата не беше построена. Често минавах от тук и картината се променяше пред очите ми. Споменавах съм и в проповедите си, за умилието в което изпадах, когато виждах понякога жени – стари, и млади, с шарени кърпи по главите и как с благи усмивки кимаха на моя поздрав. Те стояха приседнали край гробовете от бял мрамор или нещо си говореха пред чучурите на чешмата която беше направена от сини, от светлосини маниста. Беше ми интересно да ги виждам тези жени край гробовете, край чешмата – нали, така знаех, че по тяхното вероизповедание, жените не ходят на гробищата. Но, тука ходят..., много интересно!

Един ден спрях край тази чешма и се заприказвах с тези жени. Повода беше, уж да си купя нещо, защото от няколко години тук, край пътя хората от селото взеха да изкарват селскостопански продукти – предимно в сезона на чушките. От приказка на приказка, гледат детето ми в колата и питат: „*Vu togunu mi?*” /То внукът ли е!?!/

- „*Haır, yolu!*” /Не, син ми е!/. Отговорих им малко твърдо, защото често ми бъркаха възрастта с детето, т.е. вземаха го за мой внук. И като взеха да ми се извиняват тези жени..., но вече, за да ми направят комплимент, едната от тях казва – „Той сигурно е със сини очи, като вас...!” И този път не познаха. „Детето ми е с черни очи, като майка си”. Жената, вече съвсем смутена добави – „А моите, и двете деца са със сини очи. Защото и аз, и бащата и всички в къщата сме със сини очи”...

А мой познат, тука от района, но от друго село - И. И. му е името, ми казва: „Там, в това село Габрово, хората са малко чешити. Не са черни, но нарицателно им казваме „кюмюрджии”¹ – защото работят по мините”

Според, един местен изследовател Георги Кулов „Рудните богатства на Източно-родопската област са давали поми-

нък на местното население от най-дълбока древност до наши дни. Вероятно първите опити за рудодобив датират от медно-каменната епоха... Този поминък постепенно е ставал традиционен за усядащото в планината население и е съществувал с различна интензивност до 17 в. включително според османските архиви.”²² Наред с „остатъци от рударство, при теренни обхождания са констатирани археологически материали” и се потвърждава, че: „Следи от рудодобив от късната античност са ни известни” и при „с. Габрово”²³

Днешното с. Габрово се състои от две съединени махали. Всъщност, само селището което е край пътя се е наричало Габрово. Сега когато е съединено с долната махала – понякога му казват „Горно Габрово”. Долната махала, по всяка вероятност през старо време са живели и турци, защото там се намира селската джамия. Махалата се казва „Тепеджик”-срещу тази махала в североизточна посока се намират, тепетата или на български казано върховете по които са намирани тези „следи от рудодобив”.

На днешния ден разбира се, тези рудници не съществуват и сегашните „кюмюрджии” са работили на други места.

След Руско-турската война /1877-1878/ се подписва Санстефанския прелиминарен /предварителен/ мирен договор между Руската империя и Османската империя.⁴ Този договор се оказва не само предварителен, но и прибързана радост за българите, защото почти обединеното българско землище се нанася на картата като временно политическо явление. Великите сили свикват Берлинския конгрес⁵ и веднага след това се подписва нов договор. Берлинския договор⁶ унищожава разпоредбите на Санстефанския мирен договор и по този начин широката етническа територия на България се стеснява, до рамките на едно „княжество” – Княжество България.

С тези Берлински игри на Великите сили Кърджалийско

и днешния Смолянски край си остават в границите на Османската империя. Част от българското християнско население, които остават под турска власт тогава се мести в днешната Хасковска област. Така например българите от това с. Габрово, християните се изселват в с. Мандра и с. Спахиево, Хасковско.

И така селото което в „турско време” се е наричало „Българско Габрово” след Освобождението става „Турско Габрово”. Понякога са се използвали двойствено и двете имена. И така докато на местното население, каквото и да е то, му „писва” и зачертава от табелата това етническо определение. Сега селото е само „Габрово”.⁷ Това разбира се не го прави по-малко турско, и даже много...

Селото влиза отново в обзора на политическите събития през Балканската война. Както е известно Балканската война започва на 5 октомври 1912 г. с навлизането на войските на съюзниците⁸ в територията на Османската империя. По това време командирът на Кърджалийския корпус Явер паша, заедно със щаба си, вече бил в Кърджали – близо до границата с България, която тогава минавала по билото северно от село Черноочене и южно от Пчеларово. А преди тази дата, на 29 септември, пашата бил получил от главния щаб следната директива: “Самостоятелният Кърджалийски отряд веднага след обявяването на мобилизацията бързо да настъпи по посока на Хасково и Търново Сеймен (дн. Симеоновград) за да прекъсне железопътната линия и привлече повече неприятелски сили към себе си.”

Освен, че се е разчитало, на “изключителните бойни качества” на местното население, Явер паша разполагал и с редовни и добре обучени войски: 36-и низамски полк, два табора от граничната охрана, една редифска (запасна) и една мъстъфъзка (опълченска) дивизия, както и с необходимата му

планинска артилерия, общо 21 дружини и 6 планински батареи.

Българският план за войната с Турция не е предвиждал решителни и перспективни военни действия в Родопите, а само активни мероприятия за да се скъси отбранителната линия. По това време родопската граница с Турция лъкатушела и се доближавала в опасна близост до железопътната линия Пазарджик - Пловдив - Симеоновград - Свиленград. Затова в Хасковския отряд били събрани 28-и и 40-и полк, шест скорострелни и три нескорострелни батареи и един ескадрон кавалерия или общо 8,5 дружини и 9 батареи срещу, както вече се каза, 21 дружини и 6 планински батареи на Явер паша.

Командир на Хасковския отряд бил полковник Васил Делов. Независимо, че неговата военна задача е била само отбраната на границата, полковник Делов е сметнал за добре, да отхвърли неприятеля далеч от първоначалните му позиции и заеме удобния отбранителен рубеж по река Арда.

Настъплението на българските войски на 5 октомври рано сутринта е стремително. Първите удари са насочени към овладяване на турските гранични постове разположени северно от Кърджали и отбранявани от отделни роты. Някои защитници от турската войска се бият отчаяно и до смърт, други не устояват на стремителната българска атака и бягат. Частите на полковник Делов нападат толкова бързо, че турската артилерия не успява да даде нито един изстрел. На следващия ден, 6 октомври, турците правят единствения си опит за настъпление с редифския полк от днешното с. Габрово, северно от Кърджали, към с. Петелово. Той е осуетен от българската войска, която се появява във фланга и в тила на полка. При това положение турските запасници панически се разбягват. Отстъпващите офицери объркано докладват на Явер паша в Кърджали, че насреща им настъпва цяла дивизи-

зия. От тук нататък вече, военните действия не касаят историята с. Габрово.

В българска територия и в български времена през 1924 година е положена основата първото тукашно училище. От тогава Габрово е едно от селата където училището е реликва, хората са отворени към знания и тук няма никакви проблеми с прибирането на децата и учениците, подлежащи на задължително обучение. Първоначално обучението в училището е до 4 клас – т.н. начално образование, но към 50-те години на миналия век става основно училище с двойни паралелки във всички класове. След драстичното намаление на населението в началото на сегашния век, а от там и на учениците – училището едвам оцелява. Сега обаче това е преболедувано и през последните години вече няма спад и голяма разлика в броя на учениците. А и както се отбеляза – сега за сега с. Габрово е едно от големите села в община Черноочене.

Според различните преброявания с. Габрово е било: към 31.12 1934 година с 543 жители, към 31.12 1946 година 687 жители, към 1.12. 1956 година 778 жители, към 1.12. 1965 година 855 жители, по други данни, през 1973 година е имало 827 жители,⁹ към 2. 12 1975 година 923 жители, към 4. 12. 1985 година 917 жители, към 4.12. 1992 година 879 жители, към 1.03. 2001 година 748 жители и към 1. 02. 2011 година 658 жители,¹⁰ А по справка от община Черноочене – към 15 юни 2011 година в селото, записани с постоянен адрес има 654 жители...

Хората които остават живеят дълго... даже до над сто години.

Халим Реджеб е на 104 години – роден е през 1911 година.

Нури Али е роден на 15 февруари 1914 година – сега е на 101 години.

И двамата са от с. Габрово, и двамата „младежи” са на крака, и са „с главата си”. Помнят старите години, но кой знае защо най-образна е картината им за „комит Митьо Ганев от Айдынлар”.¹¹ Това трябва да е било около 1920 година, когато българското правителство обявява т.н. „последен войвода” за разбойник и той често пъти се крие при бедното турско население. По онова време, когато войводата Митьо Ганев е идвал в с. Габрово – бай Халим и бай Нури са били в най-пубертетната си възраст – около 15 годишни, и силно ги и впечатлило поведението на човека „който го преследват българите, а пък не е от нашите... чудна работа... турски, турски говореше...” Спомените им се преплитат със тежкия селски труд, по каменната родопска земя, и как са „превивали гръб” от тъмно до тъмно. После пак се става дума за Митьо Ганев: „Страшен човек, с едни дълги черни коси до кръста, гледа на кръв и мяза на караконджул. Въръжен с какви ли не пушкала, небрежно метнати по тялото му, в състояние да унищожат цяла рота жандарма. Без окото му да трепне. Но тъй като бяхме фукари, от нас нищо не взе. Напротив – даде ни няколко турски златни алтъна. За хаир и да прославяме името му”¹²

Сега какво се е променило?

„- Нищо... ярема пак го опъваме всички ние... където ни казват - последна дупка на кавала.”

Старите времена с бурни политически ситуации ги няма. Героите от онези събития, и от двете страни на някогашната българо-турска граница, са мъртви и забравени. Днес района около с. „Българско Габрово” или „Турско Габрово” няма никакво политическо и стопанско значение. Минало е времето, когато държавата е мислела за хората по тези хребети – и даже прочутите със своето скъперничество габровци – този път от град Габрово, са били принудени да построят един промишлен цех на братята турци в едноименното село Габрово. Сега

цеха все още се гърчи, и се напъва да оцелее като осигурява някаква работа на „ишлеме” за хората от селото.¹³

Кога за последно... пак спрях на входа на това село.¹⁴ Почаках се на една височина над турските гробища – в дясно от пътя за Асеновград. Оказа се че съм попаднал на едно изоставено напоително съоръжение. Стърчаха все още големите ръждясали тръби, пропукани стени и строшени бетонни тръби...

Ясно се виждаше селото: Напред – главното шосе минава през горния край на селището и се вижда, над завоя „Габровския цех”. Малко след гробището има една табела за с. Габрово – и това е всъщност пътя за центъра на селището. Преди отклонението са селото, до самото турско гробище в дясно има отклонение на пътя за с. Винево. И в този триъгълник – по склона между главния път и пътя за с. Винево, в земята таи и избледнява последният християнски спомен. Тук, в непосредствена близост до сегашните турски гробища се е намирало и християнското гробище на селището, което в „турски времена” е било българско и е носело името „Българско Габрово”

Какво се е променило от тогава... Османската империя ли оцеля..., ние ли нещо сбъркахме или забързани не обърнахме внимание на уж „дребните” неща!? Този въпрос, този път си го задавам на нас, не на старците от селото, които и след сто години не могат да проумеят как така „българите гонят българи” – в техния случай справка Митьо Ганев.

И колко от хората – все едно българи или турци или кафяви – знаят през какво село Габрово минават, когато пътуват между Асеновград и Кърджали.

БЕЛЕЖКИ

¹ Тур. Кюмюрджии – възлищари.

² Вж. В-к Нов живот /Кърджали бр. 53 /20.032001 г./ Автор Г. Кулов

³ Вж. В-к Нов живот /Кърджали бр. 53 /20.032001 г./ Автор Г. Кулов

⁴ Договорът е подписан около 17 ч. на 3 март (19 февруари стар стил 1878 г. в Сан Стефано (днес квартал Йешилкьой, част от предградието Бакъркьой разположено на 10 км. от историческия център на Истанбул, от граф Николай Игнатиев и Александър Нелидов от руска страна и от външния министър Савфет Мехмед паша и посланика в Германия Садулах бей от страна на Османската империя

⁵ Берлинският конгрес е проведен в министерската сграда Радзвил в Берлин от 13 юни до 13 юли 1878 г. Разглежда намаляването на влиянието на Русия върху Балканите, в резултат от спечелената от нея Руско-турската война (1877-1878). Това означава подялбата на България и нейното разпокъсване.

⁶ Подписан на 1 / 13 юли 1878 г. в Берлин

⁷ Вж. П. Коледаров, Н. Мичев. Промените в имената и статута на селищата в България 1878-1972. С. 1973, с. 62. „Габрово /Българско Габрово и Турско Габрово/ с. в Б-я 1885 -1886 и от 1912 г. двойствено име”

⁸ Съюзените страни са България, Сърбия, Гърция и Черна гора.

⁹ П. Коледаров, Н. Мичев. Промените в имената и статута на селищата в България 1878-1972. С. 1973, с. 28

¹⁰ Вж. НСИ – Преброяване на населението и жилищния фонд през 2011 година. Том 1 – население. Книга 1 – Население по Области, общини и населени места. С. 2012. с. 151.

¹¹ Вж. с. Светлина, Хасковско

¹² Разговора е проведен чрез Исмет Исмаил, служител при община Черноочене.

¹³ Намира се в горния край на селото, над главния път Кърджали – Асеновград.

¹⁴ Мисля, че беше на 14 януари 2014 година. Същия ден бях натоварен от Митрополията да служа в историческия храм в гр. Батак и преди да премина през сегашното турско село „Българско Габрово” се спрях да го разгледам отдалече.